

1890-ÅRENE FORRETNINGSPALASSER

1890-årene var en økonomisk oppgangsperiode som ikke minst var kjennetegnet av eiendomsspekulasjon. I Kvadraturen bidro spekulasjonen til storstilt riving av eldre bebyggelse til fordel for store forretningsgårder med liten eller ingen bolig-andel. Denne utviklingen ble utløst av en langvarig prosess av boligbygging i byens utkanter, og av radikalt forbedrede forflytningsmuligheter, både ved sporvei og tog.

Dette påvirket ikke minst den vestre delen av Kvadraturen, som inntil da hadde ligget tilbake med en førindustrielt bebyggelsesstruktur, særlig preget av håndverkergårder. Også Rådhusgatens gjennombrudd ned til Vika i 1880 styrket dette områdets sentralitet og fremskyndet ytterligere endringen av Kvadraturen til et sentrumsområde.

Karl-Johans gate 13, Svaneapotekets gård. Foto: Hatlestad og Langhelle, FMF

Svaneapotekets fredete interiør. Foto ca 1990, Borg eiendom.

STIL- OG ARKITEKTURHISTORE

1890-ÅRENE FORRETNINGSPALASSER

Kjennetegn ved 1890-årenes nye forretningsgårder:

- Langt høyere utnyttelse av grunnen enn hva som tidligere hadde vært vanlig. Dette ble muliggjort av endringer i Kristianias bygningslov for allerede bebygde tomter, hvilket i seg selv stimulerte til riving av eldre, lavutnyttende og uhensiktsmessig bebyggelse. Noen ganger kunne hele tomten være underbygget med en kjeller.
- Særlig gatefasadene, men til dels også større deler slik som nevnte kjellere, var konstruert som skjelettbygg av stål. Jernet var sjelden synlig (hovedsakelig av brannskadehensyn); det ble «innpakket» i mur.
- Gatefasadene ble ofte, særlig i de nederste etasjene, forblendet med plater av fint bearbejdede stensorter som granitt, Larvik-syenitt og klebersten.
- Jernkonstruksjonene muliggjorde store vindusåpninger, som særlig ble anvendt i første etasje eller begge de nederste etasjer i en slags arkadeform.
- 1. (og evt. 2.) etasje rommet forretninger bak store speilglassvinduer, som igjen var muliggjort av forbedret glassfremstillingsteknologi.
- 3., 4. og evt. 5. etasje hadde et mer tradisjonelt forhold mellom murflate og vindusåpninger, men vinduene kunne være samlet i par, tilpasset jernkonstruksjonen og fasadekomposisjonen for øvrig, og murlivet var gjerne dekket av klinkerbrente hultegl uten forband med den utfyllende teglkonstruksjonen innenfor, som et tapet.

Kongens gate 31, arkitekt H.M. Backer
1894-1895

Eksempel: Svaneapoteket, Karl Johans gate 13. Oppført 1895-96, arkitekter: Ove Ekman og Einar Smith. Vernestatus: Bevaringsregulert etter plan- og bygningslovens § 25.6; apotekofficinet fredet etter kulturminnelovens § 15. Denne gården er uvanlig: Den har ikke side- eller bakbygninger omkring et gårdsrom, men kun to hovedfasader – mot Stortorvet og Karl Johans gate, samt opprinnelig en liten lysgård midt i, fra 2. etasje og opp. Byggherren var den finskfødte apotekeren Waldemar Eckell. Svaneapotekets officin fyller omtrent halvparten av 1. etasje, mens apotekets laboratorie-, produksjons- og lagerfunksjoner la beslag på lokaler i kjeller og på flere loft. Resten var kontorer, samt bolig for apotekeren. Mellom samtlige 9 etasjer løp en elektrisk heis, likesom hele gården hadde elektrisk lys, alt formodentlig drevet av strøm fra den nyanlagte Dampcentralen i Rosenkrantz' gate/Prestegaten. Gårdens innvendige bæring er konstruert i en tidlig form for armert betong (Monier-systemet), slik at dekker og vegger var ildfaste. Denne konstruksjonen, som synes å ha vært den første i sitt slag i Oslo, ble spesialberegnet av ingeniørfirmaet Høyer-Ellefsen. Fasadebæringen ble ivaretatt av et mer konvensjonelt stålskjelett innstøpt i mur.

Ytre sett er bygningsstilen en behersket ny-renessanse, der motivene er forholdsvis fritt komponert utifra nordeuropeisk renessanse og tidlig barokk. På fasaden mot Karl Johan har murlivet i 3.-5. etasje gul forblendtegl, mens omramninger, gesimser osv. er i en gullig sand- eller kalksten, muligens kunststen. I de to nederste etasjene er vegglivet erstattet av svære speilglassruter, mens de bærende pilarene er forblendet med polert grå- og svartspettet syenitt. Mot Stortorvet er murlivet forblendet med rød forblendtegl; omramninger, gesimser og bånd er av rødlig sandsten, og de nederste etasjene er forblendet med polert syenitt – som mot Karl Johan, men vekslende med polert rød marmor.

Et moderne trekk er passasjen midt gjennom bygningen, slik at man slipper å «gå rundt kvartalet» for å komme fra Karl Johan til Torvet, og omvendt. Passasjens veggpilarer er kledd med hvit marmor, mens veggene ellers består av svære speilglassruter, som de i fasadene. Slik gir passasjen også innblikk i apotek-officinet; dette er Oslos flotteste forretningslokale, holdt i en nyrenessansestil. Også det er tegnet av arkitektene Ekman og Smith. Front-treverket på disker, skap, skuffer og annet fast inventar er av nydelig bearbeidet mahogny og amerikansk lønn. Deler av inventaret bæres av søyler av norsk alabast. Himlingen er fullstendig dekket av glassmalerier med apotekrelaterte motiver, utført av Wilhelm von Krogh, og gulvet har svarte og hvite hollandske fliser. Svaneapoteket er ellers Oslos eldste eksisterende firma, grunnlagt alt i 1628, og før 1896 beliggende på andre adresser i Kvadraturen.

Senere endringer: Utvendig i hovedsak bare endrede arker på taket. Lysgården gjenstøpt. Officinet restaurert i 1960.

Ellers kan nevnes Pels-Backergården, Kongens gate 31, oppført 1894-95 etter tegninger av arkitekt Herman Major Backer. Vernestatus: Bevaringsregulert, pbl etter plan- og bygningslovens § 25.6. Det mest slående her er jernkonstruksjonens uttrykk i de fauskemarmor-kledte, nesten frittstående pilarene mellom vinduene, og den nesten modernist-dristige, senbarokk-inspirerte sammenbindingen av 5. etasje og takgesimsen. Skulpturarbeidet er her utført av Hans Utlén.